

LÄRARHANDLEDNING

Detta är en handledning till dig som lärare så att du och din klass kan arbeta med skolmaterialet till utställningen och hemsidan som heter Ohtsedidh – samiska kulturyttringar i Mellansverige. Materialet berättar om de samiska spår som finns kvar i Mellansverige och om samisk närvaro i områden utanför den traditionella renhållningsområdena.

Materialet är uppdelat till två åldersgrupper; för årskurserna 4-6 och årskurserna 7-9. För båda åldersgrupperna finns ett material att använda vid besök i utställningen och ett material att använda i klassrummet. Dessutom finns det quizz att göra på hemsidan.

UTSTÄLLNINGEN

Utställningen finns i tre upplagor som kommer att turnera i de tre regionerna Dalarna, Gävleborg och Västmanland. På hemsidan finns turnéplaner för de tre utställningarna som kommer att uppdateras löpande, och där kan du se om utställningen kommer att vara nära din skola.

Vi hoppas att ni kommer att använda elevmaterialet, som finns på hemsidan, under besöket i utställningen. Tänk på att ni själva behöver printa och ta med en uppsättning som räcker till eleverna. Även pennor, suddgummi och eventuellt färgpennor behöver ni själva ta med er. Däremot finns det en klassuppsättning skrivplattor att låna vid utställningsbesöket för att underlätta för eleverna att genomföra uppgifterna i elevmaterialet.

Utställningen består av åtta textmoduler, varav två moduler med introduktion och avslutning. Dela gärna in eleverna i mindre arbetsgrupper innan besöket, eftersom det är en mindre utställning. Detta för att eleverna ska kunna sprida ut sig och inte trängas vid samma textmodul samtidigt.

Har ni möjlighet att besöka utställningen i halvklass är detta att rekommendera. Placeringen av utställningen kommer till viss del att anpassas efter lokalen den visas i.

Utställningen finns i tre upplagor som kommer att turnera i de tre regionerna Dalarna, Gävleborg och Västmanland. På hemsidan finns turnéplaner för de tre utställningarna som kommer att uppdateras löpande, och där kan du se om utställningen kommer att vara nära din skola.

UNDER BESÖKET

Innan besöket kan det vara bra att fundera på vad som kan vara bra att förbereda eleverna på innan besöket. Behöver ni prata om vad som menas med Mellansverige? Det är något som återkommer i utställningen och materialet. Det kan även vara bra att prata lite om samer och vad samer är innan besöket.

Du väljer själv hur du vill lägga upp ert utställningsbesök. Men här kommer några tips på hur du kan göra. När ni kommer till utställningen kan ni samlas runt mattan och fundera på vad den föreställer. Bilden på mattan är ett foto på resterna efter en eldhärd. Den har funnits i mitten av en samiska kåta.

Eftersom den samiska kulturen traditionellt inte lämnat många spår efter sig i naturen blir det inte mycket kvar för arkeologerna att hitta efter en kåta några hundra år efter att den övergivits. Hör efter om någon vet vad en härd är. Ställ frågor om vad elden kan ha använts till – det kan vara för värme, ljus och matlagning. Så snart eleverna ett motivet på mattan kan den användas att sitta på under det fortsatta samtalet.

I boken ***Eld. Flammor och glöd - samisk eldkonst*** har författare Yngve Ryd samtalat med äldre samer om eld och eldens betydelse. Vill du läsa en text för dina elever om eldens betydelse kommer här nedan två textförslag du kan välja mellan. Därefter kan eleverna lösa sina uppgifter.

"Gammalt tillbaka när folk gjorde eld med stål och flinta så jojkede de. Redan när de plockade fram elddonen kom jojken. Var och en skulle ha en jojke som gjorde att han kände sig lycklig. Det var en stämning och en glädjeton de hade för sig, för att lyckas tända med flintan. Folk hade tanken att en glad människa får upp elden hastigare."

Berättat av Anders Larsson-Lussi

"Förr lade man några enkoma vedklabbar i eldstaden för att hålla glöden vid liv sedan den öppna elden dunstat av. Det var detsamma om det var en öppen spis eller årran, eldstad i en kåta, glöden skulle inte dö bort över natten. Elden i årran släcktes inte, den glöd som fanns skulle få pyra för sig själv."

*Från begynnelsen var det utstakat att kvinnan var hemma och höll liv i elden. Man var beroende av en hemmahörande kvinna som höll skydd så att elden inte dog bort för gott. Det var ett gammalt talesätt att det skulle finnas en kvinna som höll glöden vid liv, då var man på den säkra sidan. Om en kåta övergavs sa man:
-Kan du tänka dig, röken slocknade från det där stället."*

Man sa inte att nu har folket flyttat därifrån, utan man sa att elden har slocknat. Röken dog bort från boplatsen därför att hon som höll elden vid liv hade försvunnit. De tänkte väl att det var en historisk sak att få eldfyr på nytt igen, för det var glest om folk i skogen. Människorna gladdes av att se rök, där det ryker finns det sällskap, där finns livstillvaro."

Berättat av Anders Larsson-Lussi

I KLASSRUMMET

Förhoppningsvis har du och din klass haft möjlighet att besöka utställningen **Ohtsedidh – samiska kulturyttringar i Mellansverige** på en plats nära er. Efter att ha arbetat med utställningen på plats kan det vara bra att fortsätta arbetet i klassrummet. På hemsidan finns ett klassrumsmaterial som eleverna kan arbeta med efter besöket i utställningen, men som självklart går att använda även om klassen inte haft möjlighet att besöka utställningen.

● Åk 4-6

I klassrumsmaterialet för årskurs 4-6 finns texter i materialet och eleverna behöver därför inte ha tillgång till hemsidan för att göra uppgifterna. Men glöm inte bort kunskapsquizet som eleverna kan hitta och genomföra på hemsidan.

● Åk7-9

Materialet för elever i årskurs 7-9 bygger på den samlade kunskapen som finns på hemsidan www.ohtsedidh.se. Det innebär att eleverna behöver ha tillgång till hemsidan för att genomföra uppgifterna. I materialet finns även hänvisningar till andra hemsidor. Elevuppgifterna är i vissa fall upplagda så att det går att lösa själv, men lika ofta behöver det ske i samspel med andra – med en bänkgamme eller i helklass. Läs därför igenom elevmaterialet innan du ger det till eleverna och fundera över hur du vill att eleverna ska lägga upp arbetet.

En uppgift i materialet är att se två korta filmer, som kan ses enskilt eller i helklass beroende på vad du som lärare tycker verkar bäst. Informera klassen om hur du tänker innan ni sätter igång arbetet med materialet. En av uppgifterna är att ha debatt i klassrummet. Om klassen inte provat att debattera tidigare kan det vara bra att börja med att debattera om ett lättare ämne. Det skulle till exempel kunna vara att debattera om ämnen som kortare skoldag, 16 års gräns för att köpa godis och läsk eller längre sommarlov.

ARBETA VIDARE...

● ...med samisk historia

I utställningen och det pedagogiska materialet för Ohtsedidh har vi inte berört samernas 1900-tals historia. Eftersom projektet Ohtsedidh fokuserat på att hitta arkeologiska och historiska spår av samer här i Mellansverige och lyfta kunskap om att det funnits samer även här, har vårt fokus legat på en äldre historisk period och i vårt avgränsade område – regionerna för Dalarna, Gävleborg och Västmanland.

Men samernas historia under 1900-talet är otroligt viktigt att lyfta i klassrummet. För tips och arbetsmaterial se www.samer.se. Det är en webbsida producerad av Samiskt informationscentrum, vars uppdrag är att öka människors kunskaper om samer och samisk kultur. Där kan du som lärare hitta mycket bra material att arbeta med. Där finns även tips på program att visa i klassrummet och gratis informationsmaterial att beställa.

● ...med fördomar

Det är viktigt att prata mer om fördomar. En fördom kan definieras som en negativ attityd mot personer av en viss grupp bara för att denne tillhör eller anses tillhöra gruppen som avses. Alla människor har fördomar, både medvetna och omedvetna. Och eftersom fördomar beror på okunskap gäller det att fylla på med kunskap och att utmana våra fördomar. Ju mer vi lär oss om personer vi har fördomar om så inser vi att våra fördomar inte stämmer. Speciellt om samer har det spridits fördomar – vilket är en anledning till att vi tänker på samer som boende i norr och med stora renhjordar.

Samiskt informationscentrum har gett ut ett informationshäfte som heter Fördomar och förklaringar. Det är ett bra material som handlar just om vilka fördomar samer kan möta. Det hittar du genom länken eller QR-koden:

<http://www.samer.se/4839>

● ...med propaganda och källkritik

Att arbeta med propaganda är viktigt för att utveckla källkritik. I materialet Ohtsedidh snuddade vi bara lite vid begreppet. Därför kommer här tips på hur du som lärare kan arbeta vidare med propaganda. Forum för levande historia har utvecklat ett bra material kring propaganda, som du kan hitta genom länken eller QR-koden:

<https://www.levandehistoria.se/klassrummet/propaganda-risk-paverkan/om-klassrumsmaterialet>

Skolverket har bra material om källkritik vilket du som lärare säkerligen har koll på, men här kommer länken ändå:

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/guide-for-kallkritik-for-larare>

HAR DU FRÅGOR OM MATERIALET?

Anna Bratås på Västmanlands läns museum
anna.bratas@regonvastmanland.se

Richard Schill på Läns museet Gävleborg
richard.schill@xlm.se

Vi tar gärna emot åsikter och kommentarer!

*Detta pedagogiska material är producerat inom projektet **Ohtsedidh – samiska kulturyttringar i Mellansverige**. Projektet har varit ett treårigt samarbetsprojekt mellan Dalarnas museum, Stiftelsen Gaaltije, Sydsamisk kulturcentrum, Läns museet Gävleborg och Västmanlands läns museum. Projektet har ett nära samarbete med Idre sameby. Utöver de ingående parterna finansieras projektet av Kulturrådet, Region Dalarna, Region Gävleborg, Region Västmanland och Sametinget.*

